

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה כא: נוסח ברכת "המוציא"

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה כא: נוסח ברכת "המוציא"

*

רקע

הגמ' דנה בנוסח ברכת "המוציא", אם מברכים "מוציא לחם" או "המוציא לחם". לא מצאנו בבבלי דיון דומה לגבי ברכות אחרות, אך בירושלמי העלו זאת.

מקורות

א. גמ' לח-לח: "שעל הפת הוא אומר המוציא וכו'... דאפיק משמע"
 ב. ירושלמי פ"ו ה"א [מג-מג:], "רבי יעקב בר אחא אמר... בורא פרי הגפן"
 ג. תוס' ד"ה והלכתא

רא"ש סי' יד

רא"ה ד"ה מתני' על פירות הארץ

ירושלמי פ"ו ה"א, "רבי יעקב... בורא פרי הגפן"
 רבי יעקב בר אחא אמר איתפלגון רב נחמן [אצ"ל: רבי נחמיה, כפי שמוכח בהמשך¹] ורבנן. ר' נחמן אמר המוציא לחם מן הארץ ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ. אתייה אילין פלוגותא כאינון פלוגותא: לְפַת - רבי חנינא בר יצחק ורבי שמואל בר אימי, חד אמר לפת לא פת היתה? וחרנה אמר לפת לא פת היא עתידה להיות? 'יהי פיסת בר בארץ בראש הרים' [תהלים עב]. ר' ירמיה בריך קומי רבי זעירא המוציא לחם מן הארץ, וקלסיה, מה כרבי נחמיה? שלא לערב ראשי אותיות. מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות? על דעתיה דר' נחמיה הבורא פרי הגפן ועל דעתהון דרבנן בורא פרי הגפן.

רא"ה ד"ה מתני' על פירות הארץ

מתני' על פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מהפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה... פירוש, הא דאמרינן בפת המוציא ובפירות האילן בורא ואינו אומר הבורא, אפשר דהינו דעדיף לן המוציא משום דמשמע עבר ומשמע הוה ומשמע עתיד לפי שהן מיני זרעים שיוצאין בכל יום, ובגמ' אמרינן דאפשר ליה נמי לברוכי מוציא אבל המוציא עדיף. ובפירות האילן שייך טפי בורא לפי שהן אילנות ואינן צומחין בכל יום כזרעים, ואחר שבפירות האילן תקנו בורא תקנו גם כן בפירות האדמה בורא ולא הבורא.

הסבר הסוגיה

מה הוא אומר? המוציא לחם מן הארץ. רבי נחמיה אומר: מוציא לחם מן הארץ.

[ברייתא לח.].

נחלקו התנאים בנוסח ברכת "המוציא", רבנן סוברים שמברכים "המוציא לחם מן הארץ" ורבי נחמיה סובר שמברכים "מוציא לחם מן הארץ". מבארת הגמ' שהם נחלקו אם

¹ אך הגרסה בכת"י ליידין כבדפוסים.

"המוציא" היא לשון עבר או לשון הווה, רבנן סוברים שהיא לשון עבר ומתאים להשתמש בה לברכה, ורבי נחמיה סובר שהיא לשון הווה ואינה מתאימה לברכה.

קשה להבין גמ' זו, שהרי ידוע שגם "מוציא" וגם "המוציא" הם לשון הווה, ובלשון עבר אומרים "הוציא"². כמו כן קשה מדוע כאן הקפידו חכמים על נוסח הברכה, והרי בחלק מהברכות יש ה"א" ["המכין מצעדי גבר", "המעביר שינה מעיני", "הגומל חסדים טובים", ועוד] ובחלק אין ["פוקח עורים", "מלביש ערומים", "מתיר אסורים", ועוד] ולא מצאנו התייחסות לנוסח זה.

ה"חכמת מנוח" [הרב מנוח הנדל, בן דורו של המהרש"ל, חידושי הודפסו בש"ס וילנא] שואל שאלה נוספת, מדוע חכמים הקפידו כאן על לשון עבר, והרי רוב רובן של הברכות מנוסחות בלשון הווה, ורק מיעוטן בלשון עבר ["אשר בחר בנו", "אשר נתן לשכוי", "שהכל ברא לכבודו", ועוד].

הוא עונה על שתיים מהשאלות הללו. כולם סוברים ש"מוציא" הוא תואר שנקרא כך לפעמים על שם העבר, שכבר הוציא. הם נחלקו ב"המוציא", רבנן סוברים שגם "המוציא" הוא תואר שנקרא כך לפעמים על שם העבר, ור' נחמיה סובר שלא מצאנו "המוציא" בלשון עבר אלא בלשון הווה ועתיד בלבד³. חכמים בחרו בפועל בלשון הווה כדי לתאר שהקב"ה פועל כעת, אך הקפידו שהלשון תתאים גם לעבר.

בירושלמי [פ"ו ה"א] יש הסבר אחר למחלוקת התנאים. הירושלמי מקשר את מחלוקת התנאים במחלוקת אמוראים במשמעות המילה "לְפַת", שניהם מפרשים שהמילה "לפת" באה מ"לא פת", רבי חנינא בר יצחק מפרש שההתייחסות לעבר, 'וכי ירק זה לא היה בבריאת העולם לחם [שהרי הקב"ה הוציא לחם מוכן מן האדמה]?', ורבי שמואל בר אימי מפרש שההתייחסות לעתיד, 'וכי ירק זה לא יהיה לחם לעתיד לבוא?'.

נראה להסביר כי לפי הירושלמי מחלוקת התנאים אינה מחלוקת בדקדוק, ואינה מחלוקת כללית בכל הברכות אלא מחלוקת בברכת הפת. ברכת "בורא פרי האדמה" וברכת "בורא פרי העץ" מתארות את הקב"ה בתואר הראוי לו, הקב"ה בורא פרי האדמה, והוא בורא פרי העץ. אך התואר "מוציא לחם מן הארץ" אינו תואר מדויק, שהרי הקב"ה אינו מוציא לחם מן הארץ, אלא יוצר את התשתית שבעזרתה האדם יכול להוציא לחם מן הארץ. אכן זו לשון הכתוב: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם להוציא לחם מן הארץ" [תהלים קד, יד]. הקב"ה מצמיח עשב [=חיטה], שממנה האדם על ידי עבודתו מוציא לחם.

לפיכך כדי שנוסח הברכה יהיה מדויק, ניסחו חכמים את הברכה בנוסח המתאים למצב שבו לחם צמח מהאדמה.

² עיין גם שאלת רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס.

³ אולם קשה מדוע הגמ' טורחת להסביר את הפסוק "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" במשמעות של עבר, הרי לפי דברי ה"חכמת מנוח" כיוון שמצאנו "המוציא" בלשון עבר שוב אין קושי בכך שהוא משמש גם כלשון הווה. עיין רשב"א [ד"ה והילכתא] שמשמע ממנו שיש לו גרסה אחרת בגמ', ורבנן סוברים ש"המוציא" הוא לשון "מפיק" - הווה, ור' נחמיה סובר שהוא לשון "דליפוק" - עתיד. עיין צ"ח שיש לו הסבר אחר בגמ', והגמ' עדיין צריכה תלמוד.

על פי הסבר זה מבינים אנו גם את המשך הירושלמי. הירושלמי אומר שהתנאים נחלקו לא רק בברכת הפת אלא גם בברכת היין. הירושלמי אינו אומר שהתנאים נחלקו בברכת פרי העץ או בברכת פרי האדמה אלא רק בברכת היין. את פרי העץ ופרי האדמה הקב"ה בורא, ולכן כולי עלמא מודים שמברכים "בורא", את הפת ואת היין מכין האדם, ולכן בשניהם מברכים בלשון המתארת מציאות שבה הקב"ה מכין לאדם את כל מזונו, ומצמיח לו לחם ויין מן האדמה.

על פי הבבלי נוסח ברכות הנהנין אינו עקבי, שהרי אנו מברכים על פת "המוציא" ואילו בשאר הברכות אנו מברכים "בורא" ללא ה"א. הירושלמי הופך את השיטות, רבנן סוברים שמברכים "מוציא" ורבי נחמיה סובר שמברכים "המוציא", ואנו פוסקים כרבנן שהנוסח הראוי לכל ברכות הנהנין הוא ללא ה"א⁴. למעשה אנו אומרים "המוציא", כמפורש בירושלמי, כדי להפריד בין מ"ם של "העולם" לבין מ"ם של "מוציא", הפרדה זו חשובה כדי שלא להבליע מ"ם אחת ולחבר את שתי המילים למילה אחת.

סיכום

נחלקו התנאים אם מברכים "מוציא לחם" או "המוציא לחם". הבבלי מפרש שכולם מודים שצריך לברך בלשון עבר, והם נחלקו אם "המוציא" הוא לשון עבר. הירושלמי מפרש שכולם מודים ש"המוציא" לשון עבר ו"מוציא" לשון עתיד⁵, והם נחלקו אם ראוי לברך את ברכת הפת בלשון עבר או בלשון עתיד.

⁴ זה נוסח הירושלמי שבדפוסים שהוא גם נוסח כת"י ליידין, וכך גורס גם תוס' רבינו יהודה החסיד [ד"ה במוציא]. הרא"ש [סי' יד], הרשב"א [ד"ה והילכתא], הריטב"א [והלכתא] והמאירי [ד"ה מה שביארנו שעל הפת] גורסים בירושלמי כבתלמודא דידן.

⁵ כך מפורש במדרש בראשית רבה [פרשה טו ד"ה מה היה אותו].